

MUINAIS- TUTKIJÄ

3/1994

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

S I S Ä L L Y S

Syyskokouskutsu	1
Sääntömuutosehdotus	2
Kiitos Matti (Eeva-Liisa Schulz)	4
Hupitoimikunta ja periferiatoimikunta (Petri Halinen)	5
Avoin kirje Matti Huurteelle (Unto Salo)	7
Muinaisjäännösten hoito ja perinnemaisemat (Henrik Asplund ja Teija Tiitinen)	9
Seminaari Suomen keskiaikaisten kirkkojen ajoittamisesta ...	14
Hitaita ovat herrojen kiireet (Helena Partanen)	15
Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi	15
Helsingin yliopistosta valmistuneita opinnäytteitä (Tapio Suhonen ja Tuija Kirkinen)	18
Julkaisuja	20
Saksittua	21

KOKOUSKUTSU

Suomen arkeologinen seura ry:n syyskokous pidetään 20.10.1994 klo 18 Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella, Meritullinkatu 1 A 4, Helsinki. Kokoukselle esitetään Suomen arkeologinen seura ry:n sääntömuutosehdotukset. Tarjoilua! Tervetuloa päättämään, osallistumaan, keskustelemaan ja viihtymään!

Eve

Eve Schulz

Suomen arkeologinen seura ry
Syyskokous 20.10.1994 klo 18

ESITYSLISTA

1. Kokouksen avaaminen ja laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen
2. Esityslistan hyväksyminen
3. Kokouksen puheenjohtajan valinta
4. Kokouksen sihteerin valinta
5. Sääntömuutosehdotusten käsittely
6. Uusien jäsenten valinta
7. Muut esille tulevat asiat
8. Kokouksen päättäminen

SÄÄNTÖMUUTOSEHDOTUKSET SYYSKOKOUKSELLE 1994

3 §, vanha

Seuran vuosijäseneksi voidaan hyväksyä hallitukselle esitetyn kirjallisen hakemuksen perusteella filosofian kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, jolla on laudatur-arvosana tai siihen rinnastettavat opintosuoritukset arkeologiassa. Seura voi erityisistä syistä hyväksyä jäsenekseen kahden jäsenensä ehdottaman henkilön, joka ei täytä em. ehtoa. Jäsenhakemukset alistetaan seuran kokouksen hyväksyttäväksi. Jäsenistä pidetään jäsenluetteloa.

3 §, ehdotus

Seuran vuosijäseneksi voidaan hyväksyä hallitukselle esitetyn kirjallisen hakemuksen perusteella filosofian kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, jolla on laudatur-arvosana tai siihen rinnastettavat opintosuoritukset arkeologiassa. Seura voi hyväksyä jäsenekseen kahden jäsenensä ehdottaman henkilön, joka ei täytä em. ehtoa. Uudet jäsenet hyväksyy hallitus. Jäsenistä pidetään jäsenluetteloa.

5 §, vanha

Seura pitää marraskuussa vaalikokouksen ja helmikuussa vuosikokouksen. Näiden lisäksi seura pitää kevätkaudella vähintään yhden ja syyskaudella vähintään yhden kokouksen

Seuran vaalikokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

- 1)Valitaan hallituksen puheenjohtaja ja jäsenet erovuoroisten tilalle
- 2)Valitaan kaksi tilintarkastajaa ja kaksi varatilintarkastajaa tarkastamaan kuluvan vuoden hallintoa ja tilejä
- 3) Esitetään seuraavan vuoden toimintasuunnitelma ja päätetään tulo- ja menoarviosta sekä liittymis- ja jäsenmaksujen suuruudesta

Seuran vuosikokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

- 1)Esitetään seuran vuosikertomus, tilit ja tilintarkastajien lausunto
- 2)Vahvistetaan tilinpäätös edelliseltä tilikaudelta
- 3)Päätetään tili- ja vastuuvapauden myöntämisestä

Kaikissa kokouksissa käsitellään sääntömääräisten asioiden lisäksi hallituksen esittämät sekä seuran jäsenten esittämät, hallituksen valmistelemat asiat. Valtakirjalla ilköön äänestettävä.

5 §, ehdotus

Seura pitää marraskuussa vaalikokouksen ja helmikuussa vuosikokouksen.

Seuran vaalikokouksessa

- valitaan kokoukselle puheenjohtaja, sihteeri, kaksi (2) pöytäkirjan tarkastajaa ja kaksi (2) äänlaskijaa
- todetaan kokouksen osanottajat, laillisuus ja päätösvaltaisuus

- vahvistetaan kokouksen työjärjestys
- hyväksytään seuran toimintasuunnitelma seuraavalle toimintakaudelle
- määrätään liittymismaksun suuruus seuraavaksi kalenterivuodeksi
- määrätään jäsenmaksun suuruus seuraavaksi kalenterivuodeksi
- päätetään hallituksen jäsenille ja tilintarkastajille mahdollisesti maksettavista palkkioista ja korvauksista
- hyväksytään talousarvio seuraavaksi kalenterivuodeksi
- valitaan hallituksen puheenjohtaja ja jäsenet erovuoroisten tilalle sekä yksi varajäsen
- valitaan kaksi tilintarkastajaa tarkastamaan seuraavan tilivuoden hallintoa ja tilejä sekä heille henkilökohtaiset varamiehet
- käsitellään muut hallituksen valmistelemat asiat

Seuran vuosikokouksessa

- valitaan kokoukselle puheenjohtaja, sihteeri, kaksi (2) pöytäkirjan tarkastajaa ja kaksi (2) äänenlaskijaa
- todetaan kokouksen osanottajat, laillisuus ja päätösvaltaisuus
- vahvistetaan kokouksen työjärjestys
- käsitellään kertomus seuran toiminnasta edellisenä toimikautena, käsitellään tilikertomus, tilinpäätös ja tilintarkastajien lausunto sekä vahvistetaan tilinpäätös
- päätetään tili- ja vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle sekä muille tili- ja vastuuvollisille
- käsitellään muut hallituksen valmistelemat asiat

Seuran ylimääräisessä kokouksessa päätetään niistä asioista, jotka on mainittu kokouskutsussa

6 §, vanha

Seuran ylimääräinen kokous pidetään milloin hallitus katsoo sen tarpeelliseksi tai sitä vähintään viisi jäsentä tai 1/10 jäsenistä sitä erityisesti esitettyä asiaa varten kirjallisesti vaatii.

6 §, ehdotus

Seuran ylimääräinen kokous pidetään milloin hallitus katsoo sen tarpeelliseksi tai sitä vähintään viisi jäsentä tai 1/10 jäsenistä sitä erityisesti esitettyä asiaa varten kirjallisesti vaatii. Hallituksen on kutsuttava kokous koolle viimeistään neljän (4) viikon kuluttua vaatimuksen esittämisestä.

KIITOS MATTI

Huurteen Matille suurkiitos hänen näkemyksistään Suomen arkeologisen seuran ongelmista. Mattihan meistä on se, jolla sana on hallussaan. Uskon, että moni muukin (ainakin hallituksen jäsen) koki Matin kirjoituksen omia ajatuksiaan ja tuntemuksiaan vastaavaksi. Oikeastaan kuuluu kiittää myös Petriä ja Leenaa, jotka antoivat Matille kimmokkeen kirjoittaa.

Siispä Matin sanoin "pankaa ihmeessä tuuletus toimeen!" Suomen arkeologisen seuran vaalikokous on marraskuussa, vanhan käytännön mukaan silloin kun arkeologeja on paljon koolla eli museovieraston kaivausten esittelytilaisuuden jälkeen. Tässä ainakin yksi hallituksen jäsen ilmoittautuu halukkaaksi "veren vaihtoon". Arkeologinen seura saakoon uuden pelottoman sihteerin hoitamaan hauskoja ja kannustavia tehtäviä. Seuraavalla kerralla iloitkoon joku toinen saadessaan viime tipassa ilmoittaa esim. Laurille Forssaan, että hänen suunnittelemansa kevätretki Lounais-Hämeeseen on peruttu osanottajien vähyyden vuoksi. Ehkä meitä seuraalaisia, jotka emme ole tutustuneet Urjalan muinaisjäänöksiin, on todella vain yhdeksän. Retken peruuntumisen yhteydessä jäi antamatta sitten Fibula ry:n 25-vuotislahjakin. Loistavaa! Mutta säästyihän sentään rahat, rahastonhoitaja oli ehkä tyytyväinen.

Toinen varma vinkki vaalikokoukseen: hallituksen "superpolitrukin" paikkakin on katkolla (kuten aina kerran vuodessa). Ja on syytä muistaa, että erovuoroisia hallituksen jäseniä on aina kerralla kaksi, siis itseni lisäksi vielä joku muu. Voin vakuuttaa, että puheenjohtaja, rahastonhoitaja ja sihteeri pääsevät vähimmällä hallituksessa, ja kivireen veto on kevyttä! Siispä toverit, hakulaitteet päälle ja innolla äänestämään! Voitte valmistautua tärkeään tehtäväänne ja aktivoitua osallistumalla jo syyskokoukseen, siellä voi saada hyviä vihjeitä.

Eeva-Liisa Schulz

Suomen arkeologinen seura ry:n sihteeri.

Petri Halinen

HUPITOIMIKUNTA JA PERIFERIATOIMIKUNTA

Viime keväänä seuran hallitus päätti perustaa, paineen alaisena tai ilman paineita, hupitoimikunnan ja periferiatoimikunnan. Näiden vetäjiksi hallitus kutsui minut ja Leena Lehtisen. Hupitoimikunnalle ei asetettu päämääriä eikä sen tehtäväkenttää määriteltä, vaan minulle annettiin vapaat kädet määrittellä se itse. Periferiatoimikunnan tehtäväksi tuli huolehtia eri puolilla Suomea olevien arkeologisen seuran jäsenten välisestä yhteydenpidosta.

Vähän aikaa mietittyäni kehittelemäni hupitoimikunnalle sopivat raamit, joita sitten täällä Helsingissä hiottiin pienen ryhmän piirissä. Tämän ryhmän kutsuin kokoon pikaisesti niistä henkilöistä, jotka olivat lähellä ja helposti tavoitettavissa. Jatkossa sama ryhmä jatkaa työtään ja mukaan voi tulla kuka tahansa, jos kiinnostaa. Tällä hetkellä mukana ovat Jyri Saukkonen, Helena Ranta ja Päivi Kankkunen. Turkuun lupautuivat Eeva Raike ja Minna Sartes perustamaan oman ryhmänsä, joka suunnittelee ja toteuttaa ohjelmaa Turussa.

Meidän mielestämme arkeologinen hupi pitää sisällään keskustelua hyvässä ja hausassa seurassa. Sen toteuttamiseksi muodostui nelitahoinen toimintamalli: 1. palaaminen ainejärjestöajoilta tuttuun esitelmä+keskustelu+sauna+kalja+makkara-järjestelmään, jossa kaljan ja makkaran kukin osallistuja tuo itse mukanaan. Saunailtoja pyritään järjestämään 2-4 kertaa vuodessa sekä Helsingissä että Turussa. Näistä tiedotetaan riittävän ajoissa niin, että jos joku haluaa mennä mukaan, on se mahdollista. Seuran subventio-osuus saunan vuokrista, jos niitä tulee, on vielä auki. 2. Gurujen kutsuminen pitämään esitelmiä Seuran tilaisuuksiin. Guruilla tarkoitetaan sellaisia arkeologeja, joita ei Suomessa kuulla jokaisessa seminaarissa tai konferenssissa. Samassa yhteydessä pidetään mahdollisesti myös vapaapimuotoista keskustelua. 3. Arkeologian Päivien vuosittainen järjestäminen. Tämä muinoin Seuran ohjelmaan kuulunut vuosittainen seminaari herätetään ja ylläpidetään hengissä niin, että jokaiselle Seuran jäsenelle tulee olemaan ilo tulla mukaan kuuntelemaan tai pitämään esitelmiä sekä keskustelemaan näistä. Itse pitäisin par-

haana, jos esitelmät voitaisiin julkaista monistetyyppisenä kirjana, joka olisi erillään FA:sta. Vaikkapa sarjana nimeltä Arkeologian päivät. Tähän julkaisuun haettaisiin rahoitus erikseen niin, ettei se rasittaisi Seuran muuta toimintaa. Mikäli rahoitusta ei järjesty, on asiaa mietittävä uudelleen. 4. Kansainvälisen arkeologikonferenssin järjestäminen joskus v. 1997 tai 1998. Tähän tulisi organisoida arvovaltainen toimikunta, joka suunnittelisi ja toteuttaisi konferenssin alusta loppuun.

Hupitoimikunnan ja periferiatoimikunnan työt voidaan hyvin yhdistää ainakin osittain, koska pääosa toiminnasta, sen jälkeen kun on jotain päätetty tehdä, on yhteydenpitoa eri tahoille, hokuttelua, mainontaa ym. sellaista työtä, jolla ihmiset saadaan liikkeelle.

Tällaiseksi hupitoimikunta - tai millä nimellä sitä kutsutaankin - on päättänyt ehdottaa toimintasuunnitelman hallitukselle hyväksyttäväksi. Jos se hyväksytään ja subventioista sovitaan, on toiminnan tartoitus alkaa heti tilaisuuden tullen. Nyt on syksyksi luvassa syyskokous lokakuuksi, mahdollinen guru marraskuuksi (selviää tarkemmin syksyn kuluessa) ja vuosikokous marraskuun lopulla. Eli itse hupitoimikunnan ei suuria tarvitse vielä tehdä. Enemmän järjestettävää olisi odotettavissa kevääksi 1995, jolloin olisivat edessä saunaillat, vaalikokous, Arkeologian Päivät jne.

Toimintamuotoja voidaan kehittää muuhunkin suuntaan, mikäli halua on. En ole unohtanut hupitoimikunnan tehtävistä kevät- tai syysretkiä tai mahdollisia muita tempauksia. Ne kuuluvat hupitoimikunnan järjestettäväksi, jos jäsenistöllä on halua jatkaa tutustumista erilaisiin arkeologisiin kohteisiin. Mikään ei rajoita retkiä pelkästään Suomeen; myös ulkomaan retket voivat tulevaisuudessa tulla kysymykseen. Hyviä kohde-ehdotuksia otetaan vastaan ja omassakin päässä kehitellään.

Jos tästä asiasta on jollakin jotakin, mitä tahansa, sanottavaa voi sen sanoa Muinaistutkijassa tai suoraan minulle. Jos joku haluaa olla mukana järjestämässä asioita, voi ottaa yhteyttä minuun.

Turussa 10. 6. 1994

Veljeni Matti

Muinaistutkijasta luin, että Sinusta on leivottu h.c. Onnittelen Sinua sydämellisesti. Professori Aarno Maliniemeä luonnehdittiin aikoinaan Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan ainoaksi vanhaluterilaiseksi, koska hänen periaatteensa tenteissä oli: "Armosta, vaan ei ansiosta!" Sinun arvonimeesi ei vastaava toteamus sovi. Sinä olet ansainnut uuden hienon tittelisi armotomasta ansiosta. Voin yhtyä Arin luonnehdintaan joka kohdassa.

Olet kirjoittanut arkeologiaa hämmästyttävän sivumäärän; kannattaisi uteliaisuudesta laskea, voitatko itse Tallgreninkin tai toisen arkeologiamme tutkimuksen sankarin, Ella Kivikosken. Tällainen sivumäärä merkitsee toisaalta tavatonta uutteruutta, toisaalta erinomaista valmiutta kirjoittaa. Valmius kirjoittaa merkitsee puolestaan sekä verbaalista kykyä että asian hallintaa, ja nämä kaikki yhdessä lahjakkuutta ja harvinaista tutkijankykyä. Huomioon on tässä lisäksi otettava, että olet tehnyt tutkimuksesi virkatyön ohella, "siinä sivussa". Olet tehnyt mittavan urakan kentällä, mutta uupumatta kenttätöön alle olet kyennyt sulattamaan kenttähavainnot yleisiksi arkeologisiksi valmiuksiksi; kentän tuntemus on Sinun arkeologisen urasi yksi edellytys. "Kentältä löytyy probleemat", sanoi aikoinaan kansatieteen professori Niilo Valonen ja oli varmasti oikeassa. Mutta tutkimuksesi on samalla ollut kentän raivaamista, sanoisinko kaskenkaatoa arkeologisissa erämaissa, ja sato on ollut erinomainen. Olet saanut siitä nyt julkisen hienon tunnustuksen, mutta jo sitä ennen voitannut tutkimuksellasi etenkin kainuulaisten ja muiden pohjoissuomalaisten sydämet. Syytä: olet antanut heille arkeologisen menneisyyden! Onhan se heillä aikaisemminkin ollut, mutta Sinä olet piirtänyt siitä laajoja, rikkaita freskoja. Olet ansainnut sillä myös yleisen kansalaisarvonannon. Korostan tätä. Olen itsekkin pitänyt tärkeänä, että maan eri osien asukkailla olisi mahdollisuus rakentaa identiteettiään oman esihistoriansa varaan.

Olet ollut tutkimuksissasi tiedonkerääjänä empiirikko, mutta metodiltasi romanttisen arkeologian tunnustaja - jälkimmäistä olen itsekin. Romantiikalla en tässä tarkoita dramaattista tunnekuohuisuutta - sellainen ei Sinun tyyneen, harkitsevaan persoonasi sovellu - vaan käsitystä, jonka mukaan historiaksi kutsuttu tapahtuminen ei ole puristettavissa mihinkään teoriaan; ja vaikka tuo käsitys olisikin väärä, sellaista teoriaa ei ole ainakaan toistaiseksi keksitty tai kehitetty. Laajimmin sovellettu yritys, marksilaisten yritys todistaa teoria oikeaksi yhteiskunnassa johti lähes kaikkialla sortoon ja ekologiseen riistoon ja päätyttyään monesti traagiseen kaaokseen ja takinkääntöihin, Suomessa onneksi vain jälkimmäisiin. Ja vaikkei maailmanhistoriallinen kokeilu asiaansa syvimmin uskoneita marksilaisia vakuutakaan, se jättää kuitenkin menneisyyden avoimeksi myös "romanttiselle" arkeologialle. Sellaiselle arkeologialle, joka arvelee, että esihistoriallista menneisyyttä voidaan kuvata ja selittää, mutta joka epäilee, ettei siitä löydy syvemmin merkittäviä "lainalaisuuksien". Tietysti esihistoriallisen menneisyyden eräitä piirteitä voidaan mitata ja näin saavuttaa täsmällisempää tietoa, tietysti esihistoriallisesta menneisyydestä löytyy lainalaisuuksiakin, sitä selvempiä, mitä konkreettisemmista asioista on kyse; esihistoriassakin on eletty "vatsallaan", lainatakseni Napoleonin ajatusta. Mutta esihistoriallisen menneisyyden hahmottamisessa Sinä olet turvautunut teorian sijasta "ymmärtämiseen", niin olen Sinun tutkijanotteesi tajunnut. Niin tehtyäsi et tosin voi vaatia, että olisit saavuttanut ikuisen totuuden, mutta olet tuskin sitä vaatinutkaan. Sinun työsi tavoitteena lienee ollut "käyttökelpoinen" tulos, eikä se ole ollut tavoitteena huono. Ei ainakaan minun mielestäni.

Veljesi
Unto Salo

Henrik Asplund & Teija Tiitinen

MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO JA PERINNEMAISEMAT

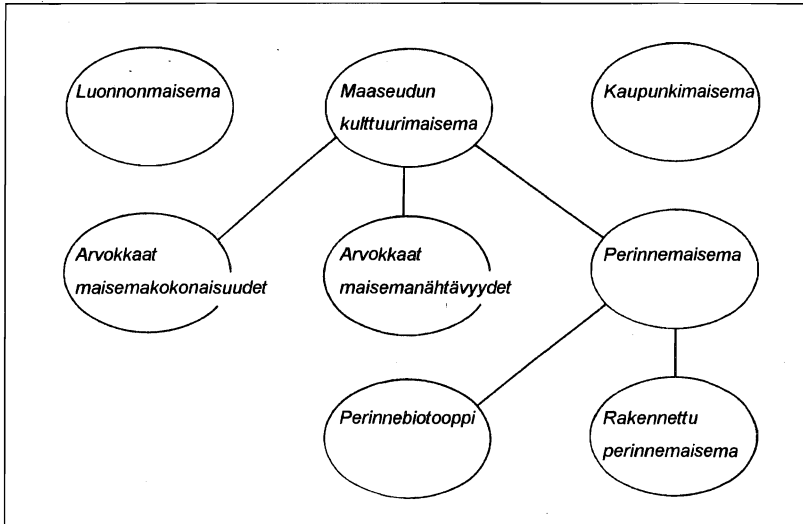
Muinaisjäännösten hoitoyksikkö

Museovirasto on vuodesta 1988 järjestänyt muinaijäännösten kunnostus- ja hoitotöitä valtion työllisyysvaroin. Vuoden 1992 organisaationuudistuksen yhteydessä toiminta järjestettiin hallinnollisesti arkeologian osaston alaiseksi. Muinaijäännösten hoitoyksikkö on yksi arkeologian osaston kolmesta yksiköstä, vastuualueenaan esihistoriallisen ja historiallisen ajan muinaijäännösten kunnostus ja hoito. Toimintaa toteutetaan viidessä alueellisessa toimipisteessä. Hoidon tavoitteena on muinaijäännösten tuominen esiin maisemassa, niiden kunnostaminen nähtävyyksikohteiksi, tiedon lisääminen sekä muinaijäännösten suojelun edistäminen. Vuoteen 1994 mennessä museovirasto on suorittanut hoitotoimenpiteitä noin kahdellasadalla muinaijäännösalueella. Monet näistä kohteista ovat osia laajemmista kulttuurimaisemakokonaisuuksista.

Perinnemaisemäksitteestä

Arvokkaista maisemista puhuttaessa on kulttuurimaisemäksitteen ohessa viime vuosina yleistynyt käsite perinnemaisema, joka määrittelee osan maaseudun kulttuurimaisemasta. Maisema yleensä on karkeasti jaettavissa luonnonmaisemaan, maaseudun kulttuurimaisemaan ja kaupunkimaisemaan. Perinnemaisemäksite on otettu käyttöön arvokkaita maaseudun kulttuurimaisemakokonaisuuksia arvioitaessa. Maisema-aluetyöryhmän mietinnössä (66/1992) maisema-aluetyypit on jaettu kolmeen ryhmään: arvokkaiiin maisemakokonaisuuksiin, arvokkaiiin maisemanähtävyyksiin ja perinnemaisemiin. Perinnemaisemat ovat maisema-aluetyöryhmän mietinnön mukaan alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen ja niihin liittyvien elinkeinojen muovaamia maisematyyppejä. Ne ovat luonnoltaan, kulttuurihistoriallisesti tai esteettisesti arvokkaita, usein pienialaisia alueita. Niiden kulttuurivaikutteiset luontotyypit edustavat maaseudun arvokkainta ja monimuotoisinta luontoa. Perinnemaisemat voivat olla hyvin erityyppisiä. Ne voidaan jakaa perinnebiotooppeihin ja rakennettuihin perinnemaisemiin.

Perinnebiotoopit ovat kulttuurivaikuttaisia luontotyyppejä, mm. niittyjä, ketoja, ahoja, kaskimetsiä, hakamaita, nummia ja lehdesmetsiä. Rakennettuja perinnemaisemia ovat mm. historialliset rakennukset ja rakennelmat lähiympäristöineen, varhaisen teollisuuden ja liikenteen luomat maisemat, puutarhakulttuurin luomat maisemat sekä luontaistalouden kausiasuinpaikkamaisemat. Rakennettuihin perinnemaisemiin luetaan kuuluvaksi myös esihistorialliset ja historialliset maisemakohteet.

Perinnebiotoopit ja niiden synty

Nykypäiviin säilyneiden perinnebiotooppien taustalla on vanha maatalous, erityisesti niittytalous. Niittytaloudessa karjalle hankittiin talvirehu niittämällä ja lehdeksiä keräämällä. Karja laidunsi kesällä talojen läheisillä hakamailla ja metsissä. Kun asutuksen lähellä olleilta niityiltä oli rehusato korjattu, päästettiin karja laiduntamaan niityillekin. Tällainen ravinnon hankinta karjalle aiheutti kasvilajistolle luonnonympäristöstä poikkeavan kilpailutilanteen, jonka myötä toiset lajit yleistyivät ja toiset taantuivat. Niityillä ns. negatiivinen ravinnetalous säätelee kasvilajiston elinmahdollisuuksia; niitetyn kasvillisuuden mukana

poistuu ravinteita, jolloin lajimäärä kasvaa voimakaskasvuisten lajien taantuman takia. Monipuolisen kasvilajiston seurana viihtyvät myös monet hyönteiset ja muutkin eliölajit. Suomen uhanalaisista eliölajeista viidennes (noin 300 lajia) elää perinteisen kaltaisessa maaseutuympeydessä ja uhanalaisista putkilokasveista neljännes (noin 50 lajia). Lisäksi on useita taantuneita lajeja, joista monet ovat alueellisesti uhanalaisia. Perinnebiotooppien syntymisen edellyttämä maatalouden tilanne selitetään yleensä painottamalla lähivuosisatojen historiaa ja vanhan maatalouden suhdetta nykyiseen maankäyttöön. Pitkän aikaperspektiivin asutushistoriallista näkökulmaa ei paljoakaan ole sovellettu, vaikka lienee itsestään selvää, että perinnemaisemilla usein on esihistoriallinen tausta ja niiden sijainti on sidoksissa asutushistorialliseen kehitykseen. Tästä syystä eriaikaisten muinaisjäännösten esiintyminen perinnemaisema-alueilla on yleistä.

Perinnemaisemien inventointi

Perinnemaisemat ovat tuhoutumassa nopeasti, johtuen lähinnä 1950-luvulta alkaen tapahtuneesta maataloustuotannon määrän, rakenteen ja perinteisen maankäytön muutoksesta. Maataloudessa tapahtunut muutos on johtanut mm. aiemmin avoimen maisemakuvan umpeenkasvamiseen ja perinteisen maiseman katoamiseen. Jotta maisemassa tapahtuneen kehityksen suunta saataisiin muutettua aloitti ympäristöministeriö vuonna 1992 vesi- ja ympäristöhallituksen luonnonsuojelututkimusyksikössä valtakunnallisen perinnemaisemien kartoitus- ja hoitoprojektin. Vuoteen 1996 jatkuvan projektin tavoitteena on selvittää Suomen perinnemaisemien nykytila, levinneisyys, suojeluarvot ja hoidon tavoitteet. Toinen päätehtävä on perinnemaisemien hoitomenetelmien ja niiden vaikutusten selvittäminen. Perinnemaisemien inventoinnissa valintakriteerit ovat pääosin luonnontieteelliset, eli inventoivat maisemat määrittellään perinnebiotoopeiksi, jossa määrävää on perinteisen maatalouden muokkaama kasvillisuus.

Muinaisjäännökset perinnemaisemassa

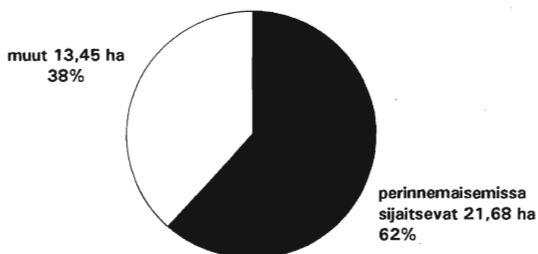
Muinaisjäännösten asema perinnemaisemassa ja perinnemaiseman määritelmässä on epäselvä. Muinaisjäännökset mainitaan maisema-aluetyöryhmän muistiossa rakennetun perinnemaiseman osana, mutta niiden

painoarvo perinnemaisemien inventointityössä on jäänyt vähäiseksi. Vaikka muinaisjäännökset on liitetty rakennetun perinnemaiseman käsitteeseen ovat ne usein nimenomaan perinnebiotooppien osia, sijaitessaan vanhoilla laidunmailla, peltoaarekkeissa ja muilla vanhan asutuksen hyödyntämällä alueilla. Perinnemaisemien inventoinnissa toivoisi kiinnitettävän enemmän huomiota muinaisjäännöksiin, sillä niiden esiintyminen korottaa maiseman kulttuurihistoriallista arvoa. Muinaisjäännösten kautta välittyy myös tietoa maankäytön historiasta ja siten myös perinnemaiseman muovautumisesta.

Muinaisjäännösten hoito osana perinnemaisemien hoitoa

Hyvin säilyneitä perinnemaisemia on vähän, mutta suuri osa esimerkiksi Varsinais-Suomessa hoidettavista muinaisjäännosalueista ovat olleet perinnemaisemia tai osia sellaisista. Varsinais-Suomen nykyisistä 58 hoitokohteesta 24 on sellaisia, joiden voidaan katsoa olevan osa nykyistä tai entistä jo osittain tuhoutunutta perinnemaisemaa. Hoitokohteiden pinta-aloja vertailtaessa voidaan todeta, että 62% (noin 22 hehtaaria) hoidetusta alasta sijaitsee perinnemaisemaksi tai entiseksi perinnemaisemaksi luokiteltavalla alueella. Muinaisjäännösten hoidon voidaan siis katsoa ainakin Varsinais-Suomessa painottuneen perinnemaisema-alueiden hoitoon. Hoidon tavoitteena onkin usein vanhan haka-, keto- tai niittymaiseman palauttaminen alkuperäisen kaltaiseksi.

HOIDETTujen MUINAISJÄÄNNÖSTEN PINTA-ALAT VARSINAIS-SUOMESSA

Muinaisjäännösten hoitotyössä lähtökohdat maiseman näkymien ja kasvillisuuden muokkaamiselle tulevat nykyään usein perinnemaisemien hoidosta annetuista suosituksista. Perinnemaisema onkin muodostunut muinaijäännösalueen maisematyyppin erääksi ihanteeksi. Eräs ongelma perinnemaisemien elvyttämisessä saattaa kuitenkin olla keinotekoisien maisemakokonaisuuksien synnyttäminen perinnemaisemien säilyttämisen sijaan. Ongelma vastaa yleisemminkin perinteen revitalisoinnista syntyvää harhaa, kun perinne synnytetään uudestaan ilman riittäviä tietoja tai säilyneitä tapoja. On mahdollista, että hoidon yhteydessä muodostetaan perinnemaiseman näköisiä maisemia myös alueille, joilla niitä ei ennen ole ollut. Voi myös käydä niin, että hoidettaessa keinotekoisesti vanhoja haka-, keto- ja niittyalueita vanha perinnemaisema palautuu yleispiirteiltään aidon kaltaiseksi, mutta biotooppi alueella ei vastaa alkuperäistä. Tilanne on ainakin jossain määrin korjattavissa kunhan ongelma vain tiedostetaan. Tämä edellyttää mm. kasvillisuuden seurantaa sekä hoitoalueiden käyttöhistorian riittävää selvittämistä.

Arkeologit maiseman hoitajina

Tällä hetkellä esimerkiksi Varsinais-Suomessa suuri osa perinnemaisemien hoitoon tähtäävästä työstä tehdään museoviraston toimesta muinaijäännösten hoidon yhteydessä. Muinaijäännösten hoitoyksikön toimintaan perinnemaisemien käytännön hoito sopiikin hyvin, vaikka toimintaa nykyään ohjaa nimenomaan muinaijäännösten sijainti, ei perinnemaisema sinänsä. Perinnemaisemäkäsitteen ja perinnemaisema-ajatuksen ympärillä käyty keskustelu pakottaa kuitenkin muinaijäännösten hoitotyötä tekevätkin arvioimaan tehdyn työn asemaa suhteessa perinnemaisemien hoitoon. Hoidon ja kunnostuksen kohteena voi harvoin olla itse muinaijäännös vaan maisema, jossa muinaijäännös sijaitsee. Tavallinen muinaijäännösalueiden rajausta ei tällöin ole riittävä määrittäessä hoitoalueiden laajuutta eikä pelkkä muinaijäännöksen näkyvyyden edistäminen riittävä lähtökohta muinaijäännöksen ympäristön muokkaamisessa. Muinaijäännösten hoidossa kohteena on maisemallinen kokonaisuus, jonka yksi elementti alueella sijaitseva muinaijäännös on. Muinaijäännösalueiden kunnostus on maisemanhoitotyötä, jossa usein sovelletaan ajatuksia perinnemaisemien hoidosta.

SUOMEN KESKIAIKAISTEN KIVIKIRKKOJEN AJOITTAMINEN

Seminaari Hämeen linnassa
perjantaina 18.11.1994

- 09.00 Ilmoittautuminen
- 10.00 Seminaarin avaus
- 10.15 **Markus Hiekkänen**, Turun keskiaikaisen hiippakunnan kivistyköt. Systemaattinen luokittelu ja ajoitus.
- 11.00 **Carl Jacob Gardberg**, Keskiajan kivirakentaminen historiallisessa yhteydessään.
- 12.00 Lounas
- 13.15 **Knut Drake**, Tyylivertailu tutkimusmetodina.
- 14.00 **Pekka Sarvas**, Rahalöydöt ajoituskeinona.
- 14.45 Kahvi
- 15.15 **Högne Jungner**, Keskiaikaisten kivirakenteiden ajoittaminen luonnontieteellisin menetelmin.
- 15.45 Päätöskeskustelu

Seminaari on avoin kaikille kiinnostuneille. Seminaarin hintaan 120 mk / 100 mk opiskelijoille sisältyy lounas ja kahvi sekä seminaariesitelmien lyhennelmät. Maksu suoritetaan seminaaripäivänä Hämeenlinnassa. Osanottajia pyydetään ilmoittautumaan kirjallisesti 4.11. mennessä osoitteella Suomen keskiajan arkeologian seura, PL 286, 20101 Turku.

Helena Partanen

HITAITA OVAT HERROJEN KIIREET

Vihdoinkin arkeologinen elonmerkki Suomen Kotiseutuliitosta! Tosin Muinaistutkijan (2/94 J.Railo) välityksellä, mutta kummin. Aikaa meni kolme vuotta. Mitäpä se merkitsee vuosituhansien rinnalla.

Suomen Kotiseutuliitto on vuonna 1991 käsitellyt tekemääni ehdotusta harrastaja-arkeologijaoston perustamisesta liittoon. Tukea oli luvassa ja alan harrastajista päätettiin tehdä tiedosto. Sen jälkeen asiasta ei ole kuulunut inahdustakaan. Miten harrastaja-arkeologien toimintaa on tuettu? Aloitteen tekijänä ja Mikkelin seudun yhdyshenkilönä olen odottanut valtakunnallisen keskusliiton ja sen palkattujen työntekijöiden tai luottamushenkilöiden ottavan yhteyttä, jotta asiaa olisi voitu viedä eteenpäin. Hiljaisista on ollut.

On turha itkeä kentän palautetta, kun potkua uudenlaiseen toimintaan ei ole löytynyt. Hallituksen päätös ilman toimeenpanoa on sananhelinää. Yhtään ilmoitusta kotimaisista tai ulkomaisista kaivausleireistä ei ole postilaatikkooni tipahtanut. Parhaat tiedot niistä olen saanut Angon jäsenkirjeistä. Sen järjestön yhteydet ovat Helsingissä kunnossa ja se todella tiedottaa. Kannattaisi ottaa oppia muidenkin.

Paperinmakuisen hymistelyn ja fraseologian sijasta odotan Suomen Kotiseutuliitolta päätösten mukaista toimintaa ja rohkeutta uuden vuosisadan kynnyksellä astua uusiin ulottuvuuksiin!

HISTORIALLISEN AJAN MUINAISJÄÄNNÖSTEN INVENTOINTI

Esihistoriallisten muinaisjäännösten kuten kivilautisten asuinpaikkojen ja rautakautisten kalmistojen tuntemus maassamme on jo pitkään ollut hyvä, ja niitä koskevia luetteloita on useimmista Suomen kunnista. Sen sijaan historialliselta ajalta 1100-1200-luvulta eteenpäin peräisin olevia muinaisjäännöksiä tunnetaan vähemmän. Suomen Kotiseutuliitto kerää yhdessä museoviraston kanssa tietoja historiallisen ajan kiinteistä muinaisjäännöksistä. Tarkoituksena on koota erityisesti sijainti- ja muita tietoja kohteista, joiden alkuperää, ajoitusta tai luonnetta ei tiedetä. - Inventointilomake on seuraavilla sivuilla.

Lähde: Suomen Kotiseutuliiton jäsenkirje 5/1994

1894 - 1994
KOTISEUTULIIKE
100 VUOTTA

KANSALLISEN KULTTUURIN JUHLAVUOSI 1994

HISTORIALLISEN AJAN MUINAISJÄÄNNÖSTEN INVENTOINTI

Suomen Kotiseutuliitto kerää yhdessä museoviraston kanssa tietoja historiallisen ajan kiinteistä muinaisjäännöksistä. Tarkoituksena on koota erityisesti sijainti- ja muita tietoja kohteista, joiden alkuperää, ajoitusta tai luonnetta ei tiedetä.

Inventoinnin kohteena ovat mm.

- kylien tai talojen paikat, jotka olivat käytössä ennen isojakoa
- taloudellisen toiminnan kohteet (esim. salpietarinkeittimöt, raudantekopaikat, pellot, tervahaudat), sikäli kuin ne arvion mukaan ovat vanhoja
- kirkolliset ja uhrikohteet sekä hautapaikat (oletetut kappelin- tai kirkonpaikat, uhrilähteet, joukkohaudat)
- sotahistorian vanhat kohteet.

KOHTEEN TIEDOT

Sijaintikunta

Kylä/kaupunginosa

Kohteen nimi/nimet

Kohteen kuvaus

**Mahdolliset
esinelöydöt**

**Kohteen ympäristö
ja maasto**

Kohteen maanomistaja, osoite, tila, r: no jos mahdollista:

Karttaliite (itse piirretty tai peruskarttakopio)

Vastaajan nimi

Osoite

Puhelin

Lomake lähetetään os.

Suomen Kotiseutuliitto

Kalevankatu 13 A

00100 HELSINKI

HELSINGIN YLIOPISTOSTA VALMISTUNEITA OPINNÄYTTEITÄ

Tapio Suhonen, Struktuurianalyysi Luistarin- ja Köyliönsaaren kalmistoista. Pro gradu, lokakuu 1993, 99+26 s.

Luistarin- ja Köyliönsaaren rautakautisia kalmistoja käsittelevä struktuurianalyysi on tutkielma keskenään korreloivista kulttuuri-ilmiöistä. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti hautojen rakenteellisiin eroihin, samankaltaisuuksiin sekä hautojen sijaintiin kalmistossa.

Tutkielman teema rakentuu seitsemän erilaisen ilmiön keskinäisistä vuorovaikutuksista. Näitä ovat: hautatiheys, hautojen päällekkäisyys, suunnat, syvyydet, koko ja rakenne sekä kalmiston käyttö eri aikakausina.

Keskenään korreloivista ilmiöistä tuli esiin mm. SSW-NNE-suuntaisten hautojen: yleisyys, niukka esineellisyys, suhteellisen pieni koko sekä puu- ja kivirakenteiden vähäisyys. SSW-NNE-suuntaiset haudat olivat yleisempiä kalmiston pohjoispuolella, tiheään haudatulla alueella. SW-NE/SSW-NNE-suuntaiset haudat olivat usein syvälle kaivettuja ja päällekkäisissä hauduksissa ne olivat useimmiten päällimmäisiä. Tämä viittaa siihen, että k.o. haudat olivat yleisimpiä rautakauden lopulla ja varhaiskeskijällä.

Ajan kulkua viikinkiajalta ristiretkiajan lopulle kuvastaa melko selkeä hautaustapojen muutosprosessi. Ruumishautaustraditio yhtenäistyi; k.o. muutostilan lineaarinen luonne on myös huomion-arvoista: WSW-ENE- ja SW-NE/SSW-NNE-suuntaisia hautoja koskeva muutos oli yhtenäinen tapahtuma, jossa suurikokoiset, runsaslöytöiset sekä puu- että kivirakenteita omaavat WSW-ENE-suuntaiset hautaukset vähenivät samassa suhteessa kun pienikokoiset ja niukat SW-NE/SSW-NNE-suuntaiset hautaukset lisääntyivät.

Ristiretkiajan lopulla yleistynyt hautojen esineettömyys on tullut kristinuskon leviämisen seuraukseksi. Hautojen rakenteettomuutta se ei kuitenkaan selitä. Onko syynä ollut taloudellisten resurssien väheneminen, vai onko mahdollista, että niukkuus oli degeneraation oire, eli oheisseurausta kristinuskon - uuden taloudellisen ja poliittisen auktoriteetin - synnyttämälle kulttuurilliselle lamalle. Tiedossa on kuitenkin, että kristinuskon muutti kuolemaan liittyviä tarpeita. Esineiden mukaanasettamisen tarve katosi vainaja-auktoriteetin mukana.

Kalmiston ja hautojen rakenteita koskevaa tarkastelua sävyttivät syiden ja seurausten suhteet. Tutkielman jälkimmäisessä osassa on esillä myös muodon ja sisällön näkökulmaa korostava aspekti. Tarkastelun kohteena ovat hautaesineet, sekä niiden hautaanaseteluun liittyvät kulttuurilliset syyt. Perustavaa on ollut se, että mm. esineen muoto, ornamenttiikan kuvallisuus tai vaikka rituaaliseen toimintaan viittaava ilmiö on ollut konkreettinen ajankuva aina siellä, missä se on esiintynytkin.

Tuija Kirkinen: Etelä-Savon ja -Karjalan nuoremman rautakauden asutuksen suhde luonnonympäristöön ja taloudelliseen ympäristöön. Pro gradu, maaliskuu 1994, 122 s.+ 62 liitettä.

Tutkielmassa käsitellään Etelä-Savon ja -Karjalan nuoremman rautakauden kohteiden suhdetta luonnonympäristöön ja ympäristötekijöiden perusteella rakennettuihin taloudellisia toimintalueita kuvaaviin malleihin. Työn tavoitteena on ollut selvittää ihmistoiminnan suhde keskeisiin ympäristötekijöihin ja tehdä havaittujen korreloivuuksien avulla päätelmiä alueella harjoitetuista elinkeinoista ja eri elinkeinon asutuksen sijaintia ohjaavasta vaikutuksesta.

Tutkimusalueeksi on rajattu n.k. Etelä-Savon historiallinen maakunta, jonka alueelta tunnetaan 203, pääasiassa nuoremmalle rautakaudelle ajoittuvaa kiinteää muinaisjäännöstä ja irtolöytöä. Tutkimus on keskittynyt runsaslöytöisimmille Mikkeli-Juvan ja Taipalsaari-Lappen alueille, joilla sijaitsee yhteensä kolmasosa tutkimusalueen kaikista kohteista.

Tutkielmassa käytettyjen ympäristöä kuvaavien aineistojen keruu, käsittely ja analysointi perustuvat pääasiassa numeerisessa muodossa olevien karttojen ja paikkatietoaineistojen käsittelyyn GIS-ohjelmistojen (Geographic Information Systems) avulla sekä GISin avulla kootun datan tilastollisiin analyysiin. Ympäristöstä saatua informaatiota on verrattu alueen arkeologisesta paleoekologisesta ja osteologisesta aineistosta saatavaan kuvaan, jonka mukaan tutkimusalueella on nuoremmalla rautakaudella harjoitettu kaskiviljelyä, karjanhoitoa, kalastusta ja metsästystä.

Tutkimuksen mukaan asutus on nuoremmalla rautakaudella hakeutunut keskimääräistä monimuotoisempaan ympäristöön, veden läheisyyteen ja usein hienojakoisten ja/tai keskimääräistä ravinteikkaampien maiden tuntumaan. Asuinpaikkojen ja kalmistojen ympäristötekijöiden perusteella tehdyt päätelmät erityisesti karjatalouden asutusta ohjaavasta merkityksestä ovat sopusoinnussa kohteiden arkeologisessa löytöateriaalissa, osteologisissa aineistoissa ja taipalsaaressa siitepölyanalyysissä ilmenevän kotieläinten pidon kanssa. Ympäristötutkimusten ja kohteiden löytöateriaalin vertailun perusteella on mahdollista olettaa pääosan asutusyksiköistä olleen erikoistumattomia, moninaistaloutta harjoittaneita eräaloja. GIS-menetelmän perusteella on ollut mahdollista osoittaa nuoremman rautakauden alueenvalinnassa olevan eroja sekä yksittäisten kohteiden, muinaisjäännösluokkien että maantieteellisten alueiden välillä.

Kohteiden ympäristöihin perustuvan tutkimuksen mahdollisuudet vastata elinkeinoja koskeviin kysymyksiin ovat rajalliset. On huomattava, että kohteiden ympäristöjen alueen käyttöä ja kohteissa harjoitettuja elinkeinoja koskevat oletukset ovat hypoteeseja, joiden jatkokäyttö tutkimuksessa edellyttäisi näiden hypoteesien verifiointia joko arkeologisten kalvausten tai luonnontieteellisten tutkimusten avulla. Tässä hyödynnetyn ympäristöaineiston perusteella ei ole mahdollista päätellä yksittäisen elinkeinon osuutta päivittäisessä ravinnontarpeen tyydyttämisessä, vaan enemminkin elinkeinon asutusta ja alueenvalintaa ohjaavaa merkitystä.

JULKAISUJA

KALMISTOJEN KERTOMAA NÄYTTELYJULKAISU

KALMISTOJEN KERTOMAA-julkaisu, 70-sivuinen kirja liittyy parhaillaan Savonlinnan taidemuseossa esillä olevaan samannimiseen näyttelyyn. Teos esittelee Mikkelin seudun rautakautisia kalmistoja ja samalla koko Savon syntyhistoriaa. KALMISTOJEN KERTOMAA-julkaisu täydentää näyttelyä, mutta se on tehty myös itsenäiseksi teokseksi, jota voidaan käyttää näyttelyn jälkeenkin. Kirjan ovat kustantaneet Mikkelin ja Savonlinnan museot. Teos on Leena Lehtisen ja Pentti Nousiaisen toimittama.

Kirjaa myydään Mikkelin kaupungin museoissa (puh. 955-194 424) ja Savonlinnan maakuntamuseossa (puh. 957-571 713). Kirjan hinta on 75 mk.

Julkaisussa on esitelty Mikkelin seudun rautakautiset muinaisjäännökset ja julkaistu uusimpia tutkimustuloksia Mikkelin seudun rautakaudesta. Vastaavaa tietoa ei ole saatavissa mistään muusta teoksesta.

Kirjan sisällys: Esipuhe; Lena Lehtinen, Kalmistotutkimus, mitä se on?; Pentti Nousiainen - Leena Lehtinen, Mikkelin seudun kiinteät muinaisjäännökset; Tuija Kirkinen, Luonnonolosuhteiden vaikutus Mikkelin seudun rautakautisen asutuksen sijaintiin; Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander, Rautakautinen ihminen Mikkelin seudulla; Leena Tomanterä Mikkelin pronssit; Hannu Poutiainen, Mikkelin rautakautinen asutus uusien löytöjen valossa; Eeva-Liisa Schulz, Kyyhkylän keihäänkärjistä sekä Latokallion hevosista ja muista eläimistä; Leena Lehtinen, Mikkelin seudun kalmistot osana Savon varhaishistoriaa.

40 vuoden takaa

FORSSAN LEHTI
24. 7. 1954

Ruhtinatarhautako?

Kuulaanmäen polttohautakalmistosta löydettiin hyvinväänsäilyneitä koruja

Viiikko sitten kerrottiin lehdesämme, että Urjalassa oli käynnissä jälleen uuden muinaisen polttohautakalmiston tutkiminen. Silloin haudasta oli jo löydetty joukko mielenkiintoisia esineitä, mm. kansainvälisen luokan ajoilta oleva kilvenkuppura. Haudan tutkiminen on nyt saatu päätökseen ja siitä on kaivauksista johtanut arkeologian ylioppilas, nyt Anna-Liisa Hirvi-luoto antanut seuraavia tietoja:

Kuulaanmäen, jota sen läheisyydestä tehdyn kalmistolöydön sekä upean ulkomuodon perusteella sanottiin teikillisesti ruhtinatarhautaksi, tutkiminen tuotti

loppujen lopuksi hienoisen löytömyksen. Oli nimittäin oletettu, että tämä suuri kumpare olisi kokonaan ollut kalmistoa, mutta näin ei ollut laita, kuten jo aikaisemmin todettiin. Edellisessä asiaa koskevassa uutisessamme haudasta löydettiin muutamia nuolenkärkiä, kivinen arpakuitio, kaksi pronssista sormusta, harvinaisen hyvin säilynyt rintaneula sekä lasikoristen upotettu luuhelmi. Nämä viimeksi mainitut esineet todistavat, että paikalle todennäköisesti on haudattu joku ylhäisönainen. Tutkimukset osoittivat lisäksi, että haudalla on ollut uhripaikka. Hautoja peittävä mutakerros- sen alta löydettiin runsaasti ruukupalasia sekä eläinten luita.

Pakana-aikainen tapa tuoda vainajille ruokaa on selvästi havaittavissa ruukun ympärille asetetuista kivipesistä, joissa ei kuitenkaan ollut hiilijäännöksiä. Tämä osoittaa, että niissä ei ollut keitetty ruokaa. Vaikka tutkimuksissa ei löytynytäkään mitään erikoista, ne ovat kuitenkin tuoneet lisävalaistusta yli vuosituhannen takaisin muinaisakaisiin oloihin.

Mainittakoon vielä, että käynnissä olevaa tutkimustyötä on Urjalan kunnan ja paikkakuntalaisten taholta pyritty kaikin tavoin helpottamaan. Mm. mv. Ali-Uotila, jonka maalla Kuulaanmäki sijaitsee, oli omalla kustannuksellaan aidannut alueen.

40 vuoden takaa

FORSSAN LEHTI 19. 6. 1954

Eshistoriallisten löytöpaikkojen investointi käynnissä Urjalassa.

Urjalan historiatoimikunnan puolesta suorittaa ylioppilas Anna-Liisa Hirviaho parhailaan kautta Urjalan eshistoriallisten ja sellaisiksi otaksuttujen löytöpaikkojen inventointia. Tähän mennessä hän on saanut tietoonsa useita uusia löytökohteita. Koska prof. Ella Kivikoskella työn alla olevan Urjalan historian ensimmäisen osan edistymisen vuoksi on tärkeää saada mahdollisimman pian selvälie pienetkin kivi- ja rautakauden pienetkin löydöt, pyydetään niistä ilmoittamaan historiatoimikunnalle.

Jäämies-muumion uudet tutkimukset selvittivät kivikauden teknologiaa

HELSINGIN SANOMAT 23. 6. 1994

The New York Times

Tutkijat eivät vielä tiedä kovin tarkkaan, mikä oli miehiään muumioitunut "jäämies", joka löytyi syyskuussa 1991 Alppien jäätiköltä ja nousi sitten kansainväliseksi kuuluisuudeksi.

Tiedemiehet ovat kuitenkin pystyneet analysoimaan jäämiehen DNA:ta eli geeniaimesta ja tekemään miehen varusteiden perusteella päätelmiä hänen elintavastaan.

Retkeilijät löysivät muumion sulavasta jäästä kolmen kilometrin korkeudesta Itävallan ja Italian rajalta. Mies oli kuollut noin 5 300 vuotta sitten. Jäätikkö säilytti ruumiin sekä miehen vaatteet ja tarvikkeet niiden ikään nähden mainiossa kunnossa.

Ensimmäisten DNA-tutkimusten perusteella tiedemiehet pitivät äärimmäisen epätodennäköisenä, että muumio olisi väärenös. Sen sijaan on selvintynyt, että jäämies on läheistä sukua nykyisille pohjoiseurooppalaisille ja Alppien asukkaille.

"Hänen sukulaisiaan on joka puolella pohjoista Eurooppaa", sanoi genetiikan tutkija Bryan Sykes Oxfordin yliopistosta.

Jäämies on tarjonnut tiedemiehille harvinaisen tilaisuuden tutkia, miten eshistoriallinen ihmi-

nen pukeutui ja millaisia tarvekaluja hän käytti arkielämässään. Yleensä arkeologit joutuvat tyttömään haudoista löydettyihin tavaraihin, jotka eivät välttämättä ole tavallisia arkiesineitä.

Taitava nahkaräätäli

Jäämies oli kuollessaan kolmisakymmenissä ja noin 160 senttiä pitkä. Osa hänen asustaan vastasi nykyajan muotivaatimuksia: hän kantoi vyöllään nahkaiset kukkaroa. Se sisälsi piikivestä veistettyjä työkaluja ja taulua eli siis tulentekovälineet.

Miehellä oli nahkaiset vaatteet, muun muassa pusero, joka oli ommeltu useista erivärisistä nahkakaistaiteista. Puseron päällä oli ollut kaisloista valmistettu viitta — hieman samantapaisia viittoja käytettiin Alpeilla vielä 1900-luvun alussa.

Vaatteet osoittavat, että jäämies tai joku hänen yhteisössään oli taitava käsittelemään ja värjäämään eläinten nahkoja. Tutkijoiden mukaan vaatteista löytyi ainakin vuohen, vasikan, saksanhirven ja karhun nahkaa; mahdollisesti myös metsä-, alppi- ja vuorikauriinan nahkaa.

Jäämiehellä löytyi noin 20 tarvekalua. "Ne ovat oman aikansa vuoriston eloonjäämispakkaus ja

vielä paljon muuta", sanoi arkeologi Lawrence Barfield Birminghamin yliopistosta.

Mukana vuoriston eloonjäämispakkaus

Miehellä oli kuparinen kirves, jossa oli marjakuusesta tehty kahva ja nahkasidonta. Hän kantoi mukanaan keskeentekoisia 'kaksi metriä pitkä' jousta, joka sai tutkijat ihmettelemään, miksi hän oli lähtenyt matkaan ilman käyttökelpoisia ampuma-asetta. Nahkaisessa viinessä oli 14 rikkinäistä tai muuten käyttökelvotonta nuolta.

Lisäksi miehellä oli eräänlainen rinka sekä säiliö, jossa hän ehkä kantoi nuotion hiilosta leiripaikasta toiseen.

Mielenkiintoisimpien löytöjen joukossa on nahkakuvasto, johon oli kerätty koukusta saatavaa sientä. Lawrence Barfieldin mukaan se on saattanut olla anti-bioottina käytetty lääke, eräänlainen varhainen penisilliini.

Miehen selässä ja jaloissa oli tatuointeja, jotka tutkijoiden mukaan saattoivat olla peräisin jonkinlaisesta akupunktion tapaisesta hoidosta. Hampaat olivat kulu- neet, mikä saattaa johtua joko kuivautun lihan pureskelusta tai nahan käsittelystä vaatteiden val-

mistuksessa.

Muutama jäämiehen kylkiluista oli poikki. Yksi selitys voi olla, että ne murtuivat tappelussa miehen kylässä, minkä jälkeen hän joutui pakeneemaan vuorille. Toinen mahdollisuus on, että hän joutui vuorilla onnettomuuteen eikä päässyt siksi takaisin kylään ennen lumen tuloa.

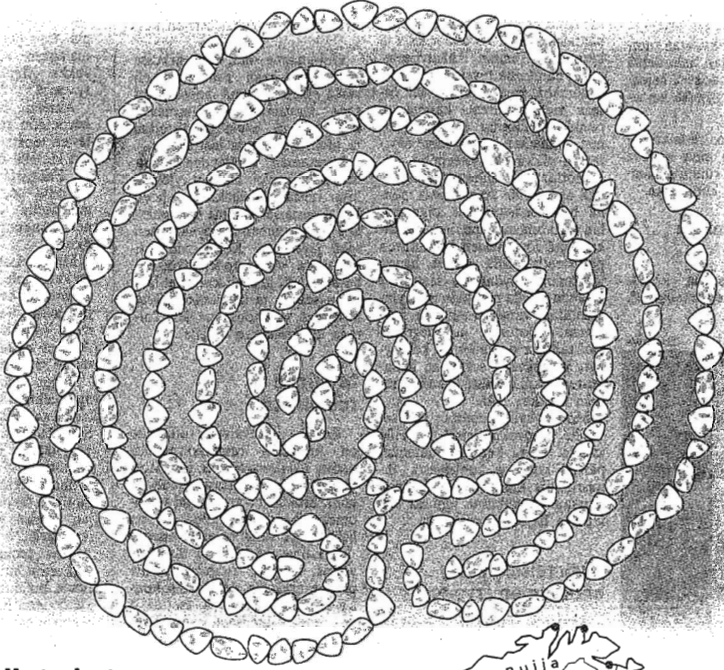
Jäämies eli Euroopan kivikautta

Jäämiehen elinaikana 5 300 vuotta sitten Euroopassa elettiin enimmäkseen vielä kivikautta, ja metalleihin alettiin vasta tutella. Samana aikana Eufratin ja Tigrisin jokialueella alkoi muodostua sivilisaatioita: sumerilaiset alkoivat rakentaa kaupunkreja, pyörillä liikkuvia kulkuneuvoja otettiin käyttöön, viiniä alettiin valmistaa.

Vaikka jäämies kuului primitiiviseen kulttuuriin, arkeologit sanovat, että hän on tehnyt heihin vaikutuksia. "Koska olemme sisäistäneet edistysajattelun, emme aina ymmärrä, miten henostunutta menneisyyden teknologia saattoi olla. Harvoilla meistä on nykyisin mitään niistä taidoista, jotka useimmat ihmiset hallitsivat 3000-luvulla ennen ajanlaskumme alkua", Barfield sanoo.

Salaperäiset jatulintarhat

HELSINGIN
SANOMAT
18.6.1994

Jatulintarhat

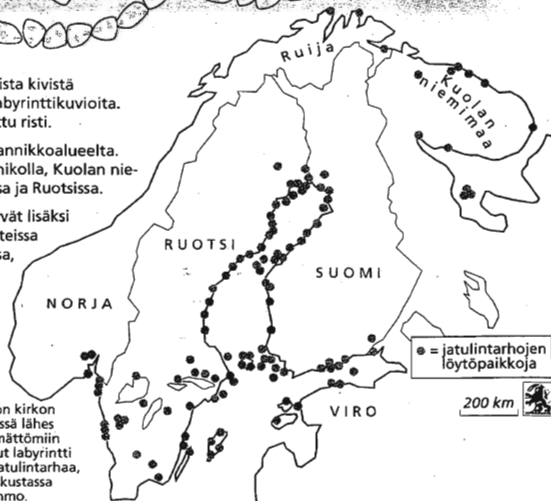
ovat keskimäärin ihmisen pään kokoista kivistä ladottuja, läpimitaltaan 5–20 metrin labyrinttikuvioita. Peruskuvion muodostaa keskelle ladottu risti.

Jatulintarhoja on löydetty Suomessa rannikkoalueelta. Labyrinttikuvioita on myös Ruijan rannikolla, Kuolan niemimaalla, Viananmeren saarilla, Virossa ja Ruotsissa.

Sama kuvio ja sen muunnelmat esiintyvät lisäksi Saksan ja Brittein saarten turvelabyrinteissa sekä Välimeren alueen kalliopirroksissa, savitauluissa, rahoissa, astioissa ja mosaiikeissa.

Sipoon kirkon seinässä lähes näkymättömiin kulunut labyrintti kuvaa jatulintarhaa, jonka keskustassa on tytön hahmo.

● = jatulintarhojen löytöpaikkoja

200 km

Labyrinttikuvioiden tarkoitus on säilynyt arvoituksena tutkijoille

PETTERI PIETILÄINEN

Ususkonnot ja New Age korostavat erilaisten symbolien ja kuvioiden merkitystä meditatiivisissa ja sairauksien parantamisessa. Yleensä nämä kuviot, kuten ympyrät, kolmiot, ristit ja spiraalit, on irrotettu alkuperäisestä yhteydestään ja muokattu myyvämpään ja yksinkertaisempaan muotoon. Kuvioiden korkeaa ikää pidetään todistena niiden sisältämästä maagisesta voimasta.

Uudessa New Ageen liittyvissä kirjoissa on kuvattu, kuinka klassisen labyrinttikuvion piirtäminen tai sellaisena käveleminen puhdistavat ja parantavat ihmisen. Erityisesti Suomessa tämä ususkontojen virittämä kiinnostus klassiseen labyrinttikuvioon on merkittävää siksi, että meillä tämä kuvio esiintyy erässä esihistoriallisessa muinaisjäänösyryhmässä, jatulintarhoissa.

Jatulintarhoja esiintyy Suomessa sekä Suomenlahden että Pohjanlahden rannikolla, saarilla ja luodoilla. Niiden ikä ja käyttötarkoitus ovat pysyneet arvoituksena tutkijoille, koska niistä ei ole löydetty ajoittavia esineitä tai rakenteita.

Maailmanlaajuinen levinneisyys

Kivistä ladottuja labyrinttikuvioita esiintyy myös Rujan rannikolla, Kuolan niemimaalla, Vienanmeren saarilla, Virossa ja Ruotsissa. Niiden muoto on silmiinpistävä samanlainen.

Tämä kuvio ja sen muunnelmat esiintyvät kivilabyrinttien lisäksi Saksan ja Brittein saarten turvelabyrinteissä sekä Välimeren alueen kalho- ja piirroksissa, savitalouksissa, rahoissa, astioissa ja mosaiikeissa.

Klassista labyrinttikuvioita esiintyy lisäksi Kaukasuksella, Intiassa, Kaakkois-Aasiassa sekä Pohjois- ja Etelä-Amerikassa. Se on herättänyt labyrinttitutkijoiden piirissä keskustelua siitä, voivatko kaikki labyrintit olla samaa alkuperää vai onko sama kuvio keksitty eri aikoina ja eri paikoissa itsenäisesti.

Vanhoja tarhoja Suomessaakin

Kivilabyrinttien rakennustaito on voinut tulla Skandinavian jo pronssikaudella yli 2 500 vuotta sitten. Perinne on välittänyt keskieuropalaisten turvelabyrinttien kautta. Turvelabyrintteja on jäljellä enää muutamia Saksassa ja Brittein saarilla.

Jääkauden jälkeen alkanut maan kohoaminen veden alta auttaa määrittelemään Pohjois-Euroopan kivilabyrinteille vanhimman mahdollisen iän, eli sen ajankohdan, jolloin labyrintti aikaisintaan on voitu rakentaa rannalle.

Uusimmat Suomen jatulintarhat sijaitsevat melko matalalla lähellä nykyistä rantaviivaa alle kymmenen metrin korkeudella. Ne on siis rakennettu aikaisintaan keskiajalla tai uudella ajalla.

Suomesta näyttää kuitenkin löytyvän muutama esihistoriallisia kivilabyrintteja. Esimerkiksi Vaasan läänissä Närpiön alueella on jatulintarhoja ja niiden vieressä esihistoriallisia hautaröykkiöitä kymmenen kilometrin päässä rannikolta yli kahdenkymmenen metrin korkeudella merenpinnasta. Rantaviiva on viimeksi ollut näin korkealla rautakauden alkupuolella kaksituhatta vuotta sitten.

Kansanperinne tutkimuksen avuksi

Jatulintarhojen käyttötarkoitusta voidaan tutkia kansanperinteen avulla. Ruotsalainen labyrinttitutkija **John Kraft** on tutkinut kivilabyrintteihin liittyvää perimätietoa ja nimityksiä Ruotsissa sekä verrannut sitä vastaavaan aineistoon Suomessa ja muualla.

Suomessa eräs jatulintarhoista käytetty nimitys on *jungfrudans*. Tämä nimitys voidaan yhdistää Uudenmaan rannikolta ja Vaasan läänistä tallennettuihin kertomuksiin keväisin harastetuista leikeistä tai peleistä. Niissä labyrintin keskelle asetui tyttö, jota pojat yrittivät tavoitella kiertelemällä labyrintin polkuja pitkin.

Vastaavia kertomuksia on myös Ruotsista ja Brittein saarilta. Jungfrudans-nimitykseen voidaan myös yhdistää Sipoon kirkon keskiaikaisissa seinämaalauksissa oleva kuva klassisesta labyrintista, jonka keskellä on nais-hahmo.

Labyrintteja nimitettiin Troijaksi

Kaikkialla klassisen labyrinttikuvion esiintymisalueella siihen liittyy samanlaatuinen tarina-, leikki- ja tanssiperinne. Tyypillistä on labyrintin kuvaaminen linnaksi tai kaupungiksi, jonka keskellä on vangittuna nais-hahmo tai jumalatar. Tämä näkyy myös suomalaisista jatulintarhoista käytetyissä nimissä, esim. Jeriko, Ninive tai Troienborg. Erityisesti labyrinteistä käytetty Troija-nimitys on yleinen kaikkialla Skandinaviassa, Saksassa ja Brittein saarilla.

Mitä yhteyttä Homeroksen Troijalla ja suomalaisilla jatulintarhoilla voi olla?

Italian Tragiattelasta löytyneessä etruskilaaisessa keramiikkakannussa on koristeena klassinen labyrinttikuvio, johon on kirjoitettu Troijan nimi. Kannu on ajoitettu noin 2 600 vuotta vanhaksi. Labyrinteistä on siis käytetty Troija-nimitystä jo hyvin kauan aikaa.

Kraftin mukaan Ilias- ja Odysseiaeepoksilla ja labyrintitarinoilla on yhteinen alkuperä. Eepoksiin lainattiin vanhemmasta labyrintitaruudesta Troijan nimi ja kertomus labyrinttimaiseen linnaan tai kaupunkiin vangitusta naisesta.

Sen sijaan Iliassa ja Odysseian muilla tapahtumilla tai henkilöillä ei näytä olevan mitään tekemistä labyrinttien kanssa, eikä niistä näy jälkiä Pohjois-Euroopan kivilabyrintteihin liittyvässä kansanperinteessä.

Labyrintteja käytettiin hedelmällisyyskultissa

Sekä Välimeren alueella että Skandinaviassa labyrintit ovat alun perin liittyneet hedelmällisyyskulttiin. Antiikin Kreikassa on labyrintitarinoihin liittyviä nais-hahmoja Helena ja Ariadnaa palvottu hedelmällisyyden jumalatarina. Skandinavian vanhimmat kivilabyrintit sijaitsevat vanhojen skandinaviasten taivaan-, maan- ja hedelmällisyyden jumalien ja jumalattarien Ullin, Njordin (Nerthus) ja Freijan mukaan nimettyjen kulttipaikojen läheisyydessä.

Kivilabyrinteissa suoritetuissa keväisissä kulttimenoissa on Kraftin mukaan noudatettu vielä viime vuosikaudella pelattujen pelien ja leikkien kaava: labyrintin keskelle vangittiin hedelmällisyyden jumalatarita symboloiva nainen on vapautettu paholaisen tai hirvön vallasta. Näin on varmistettu tulevan kasvukauden sato.

Viimeiset jatulintarhat

Kun kristinuskoo saapui Skandinavian pakanalliset kultitmenot kiellettiin, mutta itse kivilabyrintit hyväksyttiin osaksi kristillistä symboliikkaa. Esimerkiksi Gotlannissa kivilabyrintteja ei hävitetty, vaan kirkkoja rakennettiin niiden viereen.

Kivilabyrinteille annettiin myös uusia nimityksiä kuten jatulintarha ja jätinkatu. Nämä nimitykset kuuluvat jättiläisiin ja paholaiseen liittyviin, myöhemmin keksittyihin tarinoihin; muinaisskandinaviainen sana "jatuli" tarkoittaa jättiläistä. Pohjanlahden kalastajat ja saamelaiset varmistivat vielä tällä vuosisadalla pyyntinönnensä ja pysyivät karjalle suojelusta pedoilta jatulintarhoissa kävelmällä.

Kirjoittaja opiskelee arkeologiaa Helsingin yliopistossa.

Sipoon kirkon labyrintilla voi olla useita merkityksiä

■ Labyrinttikuvioista kertovassa monipuolisessa kirjoituksessa (Petteri Pietiläinen, HS 18. 6.) mainittiin Sipoon keskiaikaisessa kirkossa oleva maalaus, jonka keskellä on "naishahmo". Aihe yhdistettiin jatulintarhoihin, jotka puolestaan liitetään keväisiin poikien ja tyttöjen välisiin leikkeihin.

Jatulintarhaksi ja siinä olevaksi tyttöksi Sipoon maalaus onkin taidetietämissä yhdistetty jo siitä lähtien, kun Emil Nervander sen naputti esiin kirkossa 1899. Eikä se olekaan poissuljettava ajatus. Silti labyrintin sijainti keskiaikaisessa kirkossa, kalkkimaalauksen tuossa antaa muitakin tulkintamahdollisuuksia.

Niinpä muutamissa Ranskan katedraaleissa on rakennusajalta säilynyt lattiaan tehty suuri labyrintti, jonka keskustaan johtavien tien sanottiin olevan pyhiinvaeltajan reitti Jerusalemiin. Tämä ei

silti ollut niiden ainoa merkitys, sillä Reimsin katedraalin labyrintin kulmissa oli kirkon arkkitehtien ja keskellä rakennushankkeen päämiehen Reimsin arkkipiispan kuva.

Tällä tasolla ajatus liittyy keskiaikaisten arkkitehtien ammatteensa kohdistamaan arvostukseen. He nimittäin katsoivat olevansa maailman ensimmäisen arkkitehdin seuraajia. Tämä ensimmäinen arkkitehti ei ollut kukaan muu kuin Daedalos, joka kreikkalaisen tarun mukaan rakensi Knossoksen labyrintin Kreetalla.

Sipoon kirkon labyrintilla saataakin olla useita merkityksiä. Ehkä yksinkertainen pieni hahmo keskellä ei olekaan tyttö, vaan kirkon suunnittelija ja rakentaja?

Ehkä labyrintti on myös muistutus pyhiinvaelluksen tärkeydestä sielulle ja pelastukselle? Ehkä se myös viittaa kevään leikkeihin

ja on siten eräänlainen kalenteri-merkki, jonkalaisia tunnetaan monesta muustakin keskiaikaisesta kirkokostamme?

Samankaltainen labyrinttiaihe on muuten maalattu pohjoisneidän myös Pernajan kirkossa, jonka olen osoittanut saman arkkitehdin suunnittelemaksi kuin Sipoon samoin kuin Helsingin pitäjän ja Pyhtään kirkot. Kukaan niistä rakennettiin 1400-luvun puolivälissä, viimeistään 1460-luvun alkuan mennessä.

Ennen tuntemattomia jatulintarhoja voi löytyä edelleen. Viime huhtikuussa sellainen löytyi museoviraston rakennushistorian osaston muinaisjäännösinventoinin yhteydessä paikkakuntalaisen avustuksella Pernajan Rikes-tä.

MARKUS HIEKKANEN
fil. tri
museovirasto
Helsinki

HELSINGIN
SANOMAT

29.6.1994

Tuhatvuotias ahkion emäpuu

Saarijärveläinen eläkeläinen Edwin Harjula löysi viime kesänä Kalmarin kylässä olevaa Pienen Löytänän rantaa ruopatessaan kahden metrin syvyydestä suksennäköisen esi-neen. Hän otti sen talteen ja toimittu Saarijärven museoon. Esine osoittautui erämiehen ahkion kärki-katkelmaksi. Vielä tämän vuosisadan alkupuolella erämiehet kuljettivat vastaavanlaisissa ahkioissa tarvekalujaan ja saalistaan mukanaan talvisissa metsissä.

Radiohiilijäätöksessä kävi ilmi, että esine on esihistoriallisen ajan lo-pulta, se on valmistettu 1000-luvun alussa.

Saarijärvellä tiedetään olleen astusta tuohon aikaan jo varhempien löytöjen perusteella. Paikkakunnan museo kaivautti muutama vuosi siten lapinraunioksi kutsutun kivi-röykkiön, josta saatiin mielenkiintoisia löytöjä samalta ajalta. Voidaan olettaa, että alueella liikkui tuohon aikaan sekä hämäläisiä että saamelaisia. Kysymys löytöjen "takana" olevien ihmisten kansallisuudesta on mielenkiintoinen, mutta vaatii vielä lisätutkimuksia.

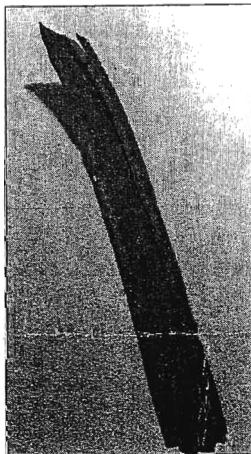
Saarijärven alueelta on löytynyt poikkeuksellisen runsaasti esihistoriallisia talviliikennevälineitä: suk-sia, reenjalaksia ja nyt ahkion emä-puun katkelma. Viime vuonna löy-tyntä ahkion kärki-katkelmaa säily-tetään museovirastossa. Saarijärven museon kivikauden kylässä on kui-tenkin mahdollisuus tutustua ennal-

listuksiin vielä vanhemmista liiken-nevälineistä. Kylässä on esillä mm. Summasjärven pohjoispäästä löy-tyneen noin 7000 vuotta vanhan jalak-sen perusteella rakennettu ennallis-tus.

— EM

SAMPO

16.6.1994

Edwin Harjula löysi ahkion emä-puunkappaleen Pienen Löytänän pohjasta.

MUINAISTUTKIJÄ

SUOMEN ARKEOLOGISEN SEURAN TIEDOTUSLEHTI

3/1994

Toimitus:

Helena Ranta, museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki, puh. 191 - *40501.

Lauri Pohjakallio, vastaava toimittaja, Lounais-Hämeen museo, Wahreninkatu 12, 30100
Forssa. Puh. 916-55998.

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 120 kpl. ISSN 0781-6790.
YLIOPISTOPAINO, PIKAPAINO, Helsinki. 1994

FENNOSCANDIA ARCHAEOLOGICA

*

HINNASTO

	ovh.	jäsenhinta
FA I	24,-	18,-
FA II	30,-	22,50
FA III	40,-	34,-
FA IV	56,-	42,-
FA V	76,-	57,-
FA VI	68,-	51,-
FA VII	68,-	51,-
FA VIII	68,-	51,-
FA IX	80,-	60,-
FA X	80,-	60,-

Seuran julkaisuja ei ole tarkoitettu myyntivarastoon mätänemään, vaan kulumaan käytössä! Ei ole hinnoilla pilattu. Osta omasi pois!

Jäsenhankinnat kätevimmin Helsingissä

Eeva-Liisa Schulz

Museovirasto, PL 913, 00101 HELSINKI

Anne Vikkula

HY arkeologian laitos, PL 13 (Meritullink. 1 A 4), 00014 HELSINGIN
YLIOPISTO

... ja Turussa

Kristiina Korkeakoski-Väisänen

TY arkeologian osasto, Henrikinkatu 2, 20500 TURKU.

**Seuran julkaisuja myy TIEDEKIRJA, os. Kirkkokatu 14, 00170
HELSINKI, puh. 90 - 635 117.**